

MARIA SZCZEPANIEC

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

DOPUSZCZALNOŚĆ OKAZANIA GŁOSU W ŚWIETLE AKTUALNEJ REGULACJI PRAWNEJ

Możliwość przeprowadzenia rozpoznania osoby na podstawie głosu (tzw. rozpoznanie akustyczne) na gruncie unormowań k.p.k. stanowi kwestię budzącą pewne wątpliwości. Problem wynika, jak należy sadzić sąd, iż przepisy procedury karnej wprost tego zagadnienia nie regulują. Nie bez znaczenia pozostaje także fakt, iż niektórzy autorzy podręczników z zakresu procesu karnego, jak również autorzy komentarzy do kodeksu postępowania karnego zagadnienia tego nie poruszają.

Kwestia możliwości przeprowadzenia rozpoznania osoby w oparciu o głos nie była przedmiotem zbyt licznych analiz w piśmiennictwie prawniczym, dlatego tym bardziej warto temu zagadnieniu poświęcić nieco więcej uwagi.

Należy wskazać na wstępie, iż okazania głosu nie należy utożsamiać z ekspertyzą fonoskopijną, gdyż ta ostatnia stanowi odmienną czynność procesową, do której mają zastosowanie inne przepisy¹.

¹ Fonoskopia jako dział badań ekspertyzowych zajmuje się przede wszystkim zapisem dźwięku utrwalonego za pomocą różnych technik rejestracyjnych. Przedmiotem opiniowania jest głównie mowa ludzka, ale także sygnały akustyczne, środki transmisji i rejestracji oraz akustyczno-techniczne warunki nagrania. Zakres ekspertyzy fonoskopijnej obejmuje szereg badań i czynności o charakterze technicznym, w szczególności: sprawdzanie autentyczności zapisu, identyfikację osób oraz odtwarzanie i spisanie treści wypowiedzi uczestników zapisanej rozmowy, również odsłuch szeptu

Okazanie głosu często bywa określane mianem rozpoznania, co wydaje się być konsekwencją pomylenia samej czynności z jej celem. Rozpoznanie bowiem jest jednym z możliwych rezultatów czynności polegającej na okazaniu głosu. Dlatego należy opowiedzieć się za używaniem nazwy „okazanie głosu”². Chociaż posługiwanie się formułą „okazanie głosu” krytycznie ocenia M. Hudzik, twierdząc iż jest to nieprecyzyjne i wprowadza w błąd, stwarzając wrażenie, iż owa czynność ze swej istoty jest czymś odmiennym od okazania osoby, a przecież tak nie jest. Jak podkreśla „przedmiotem okazania, nawet w drodze identyfikacji akustycznej, jest z a w s z e okazywana (czyli p r z e d s t a w i o n a osobie rozpoznającej) osoba albo rzecz, a jej rozpoznanie może nastąpić w oparciu o różne zmysły (w tym i słuch)”³.

Okazanie stanowi formę identyfikacji na podstawie śladów pamięciowych. Jest to zarówno czynność procesowa jak i kryminalistyczna, która polega na równoczesnym przedstawieniu jakiejś osobie grupy przedmiotów poznania celem stwierdzenia przez tę osobę, czy w grupie tej znajduje się przedmiot, z którym zetknęła się już wcześniej. Sens czynności okazania sprowadza się zatem do identyfikacji przedmiotu poznania. W aspekcie form procesowego działania okazanie określane jest także jako szczególna forma przesłuchania, zwykle

i mowy zakłóconej, bądź zniekształconej wraz z przeprowadzeniem identyfikacji osób w ramach materiału dowodowego. Ekspertyza fonoskopijna może również być podstawą do weryfikacji zeznań świadka bądź wyjaśnień złożonych przez podejrzanego i oskarżonego w drodze porównania wskazanych okoliczności zdarzenia z przedstawionymi odgłosami akustycznymi. Jest to więc badanie tzw. akustycznego śladu zdarzenia, A. DANILEWICZ, *Ekspertyza fonoskopijna*, «Edukacja Prawnicza», (artykuły on-line).

² Podobnie zob. T. HANAUSEK, *Kryminalistyka, zarys wykładu*, Kraków 1996, s. 180, M. CIARKA, *Okazanie głosu*, «Prokuratura i Prawo» 2010 nr 7-8, s. 134.

³ M. Hudzik podaje przykład, kiedy przesłuchiwanemu okazywany jest tatuaż znajdujący się na ciele podejrzanego bądź oskarżonego, a czynności tej nie nazywamy okazaniem tatuażu, lecz okazaniem osoby, które to okazanie może polegać również na okazaniu części ciała. M. HUDZIK, *Okazanie osoby a rozpoznanie „akustyczne”*, (artykuł polemiczny do glosy A. BOJAŃCZYKA do postanowienia SN z 22 maja 2004, VKK 22/04, «PiP» 61.5/2005, s. 101.

świadka⁴. Za możliwością przyjęcia okazania za formę przesłuchania przemawia jak się wydaje także redakcja art. 173 k.p.k.: „Osobie przesłuchiwanej można okazać inną osobę, jej wizerunek...”

Okazanie jako czynność procesowa może mieć charakter bezpośredni i pośredni. Z bezpośrednim okazaniem mamy do czynienia wówczas, gdy przedmiot okazania okazywany jest „na żywo” bez wykorzystywania pośrednich nośników, typu rysunek, fotografia, czy film. Natomiast jeżeli posługujemy się wskazanymi wyżej przykładowo nośnikami, to mamy do czynienia z okazaniem pośrednim⁵.

Podstawowym celem okazania jest rozpoznanie (identyfikacja) bądź nie rozpoznanie przedmiotu okazania. Inne cele jakie spełnia czynność okazania to weryfikacja wcześniejszych zeznań bądź wyjaśnień złożonych przez osobę rozpoznającą i rozpoznawaną, umocnienie i uzupełnienie zgromadzonego materiału dowodowego w danej sprawie. Wskazuje się ponadto na efekt psychologiczny skutkujący zmianą taktyki osoby okazywanej w przypadku, gdy nastąpi jej rozpoznanie⁶.

Podstawę prawną okazania stanowi wspomniany już art. 173 k.p.k., który w § 1 stanowi, iż: „Osobie przesłuchiwanej można okazać inną osobę, jej wizerunek lub rzecz w celu jej rozpoznania. Okazanie powinno być przeprowadzone tak, aby wyłączyć sugestię.” Okazanie ujęte jest ponadto w art. 74 § 2 pkt 1 k.p.k., który to przepis przywołany jest również w art. 308 k.p.k. Warunki techniczne przeprowadzania okazania określa rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 czerwca 2003 r. w sprawie warunków technicznych przeprowadzenia okazania⁷. Czynności okazania dotyczy także § 16 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2005 r. w sprawie poddawania badaniom lub wykonywania czynności z udziałem oskarżonego oraz osoby podejrzanej⁸.

⁴ T. HANAUSEK, *op. cit.*, s. 181.

⁵ M. CIARKA, *op. cit.*, s. 135.

⁶ T. HANAUSEK, *op. cit.*, s. 181.

⁷ Dz.U. z 2003 r. Nr 104, poz. 981.

⁸ Dz.U. z 2005 r. Nr 33, poz. 299.

Na początek kilka uwag o samej instytucji okazania. Otóż zgodnie z cytowanym już brzmieniem art. 173 k.p.k. przedmiotem okazania może być: a) osoba, b) wizerunek osoby, c) rzecz. Celem okazania jest rozpoznanie owej osoby lub rzeczy.

Tyle przepis, dość ogólny, a jednocześnie, jak się wydaje, zawężający nieco czynność okazania. Dlatego nasuwa się zasadnicze pytanie, czy istotnie intencją ustawodawcy było ograniczenie czynności związanych z okazywaniem osoby, a mogących doprowadzić do rozpoznania. A zatem, czy rzeczywiście w pojęciu okazanie osoby nie mieści się okazanie głosu przeprowadzone celem rozpoznania danej osoby. W tym kontekście pojawia się kwestia właściwej interpretacji tego przepisu.

W doktrynie prezentowane są raczej poglądy dopuszczające możliwość przeprowadzenia identyfikacji osoby na podstawie jej głosu⁹. Za trafny należy uznać także pogląd wyrażony w Komentarzu do kodeksu postępowania karnego, iż rozpoznanie osoby „może nastąpić po jej wyglądzie, głosie i innych cechach”¹⁰. Rację ma również M. Hudzik twierdząc, iż identyfikacja nastąpić może „na podstawie śladów pamięciowych jakichkolwiek spostrzeżeń dotyczących cech i właściwości osoby albo rzeczy, utrwalonych przy pomocy wszelkich zmysłów (wzrok, słuch, smak, powonienie, dotyk)”¹¹. Na aprobatę zasługuje również pogląd J. Wójcikiewicza, którego zdaniem „nazwa »okazanie« bardzo trafnie odzwierciedla charakter samej czynności i jest odpowiednia także do tych sytuacji, gdy przedmiotem rozpoznawania są cechy niemorfologiczne, np. głos lub zapach”¹².

W piśmiennictwie stwierdza się nawet wprost, iż: „Przez wizerunek osoby rozumie się także zapis głosu. Okazanie głosu podlega analogicznym rygorom jak inne rodzaje okazań i powinno przebiegać tak,

⁹ B. HOLYST, *Kryminalistyka*¹⁰, Warszawa 2004, s. 885.

¹⁰ R. STEFAŃSKI, [w:] Z. GOSTYŃSKI i inni, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, I, Warszawa 2003, teza do art. 173, s. 767.

¹¹ M. HUDZIK, *op. cit.*, s. 100.

¹² J. WÓJCIKIEWICZ, *Okazanie. Studium porównawcze z pogranicza kryminalistyki i procesu karnego*, «ZN UJ. Prace Prawnicze» 117/1985, s. 60-61.

aby osoba rozpoznająca głos była skupiona wyłącznie na przedmiocie okazania, t.j. głosie, i aby wyłączona była jakakolwiek sugestia¹³.

Pogląd przeciwny w kwestii dopuszczalności przeprowadzenia czynności okazania głosu reprezentuje A. Bojańczyk, kategorycznie twierdząc, iż na gruncie aktualnej regulacji możliwość taka nie istnieje, a rozpoznanie osoby w oparciu o głos okazaniem nie jest. Autor ten odwołuje się do wykładni językowej wskazując, iż „wtłoczenie” głosu w sformułowania, których użył w art. 173 § 1 k.p.k. ustawodawca, wypacza ich językowy sens i jego zdaniem „na gruncie wykładni językowej odpowiedź na pytanie o możliwość przeprowadzenia rozpoznania osoby w oparciu o brzmienie jej głosu jest jednoznacznie przecząca”¹⁴.

Stanowisko A. Bojańczyka spotkało się jednak z krytyką. M. Hudzik wskazuje, iż autor nietrafnie odczytał językową treść w nazwie czynności okazania, co skutkuje niezasadnością jego (A.B- przyp. mój) dalszych rozważań dotyczących tejże materii. Jak podkreśla: „Pełne odczytanie znaczenia językowego rozważanego pojęcia przełamuje przekonanie o tym, że wykładnia językowa prowadzi w kierunku przyjętym przez glosatora. Brak jest także jakichkolwiek racjonalnych podstaw, by twierdzić, że ustawodawca chciał ograniczyć (a nie wynika to z wykładni językowej) zakres tej czynności do możliwości rozpoznawania jedynie w oparciu o wzrok i to w dodatku cech »stycznych« wyglądu”¹⁵.

Pozostając przy wykładni językowej wypada sięgnąć do słownikowego rozumienia określenia „okazać”. Otóż zgodnie z definicją słowo „okazać” oznacza pokazać, ukazać, jak również przedstawić, zaprezentować, sprezentować¹⁶. Takie rozumienie słowa okazać zdecydowanie poszerza krąg cech mogących być przedmiotem czynności

¹³ J. KASPRZAK, B. MŁODZIEJOWSKI, W. BRZEK, J. MOSZCZYŃSKI, *Kryminalistyka*, Warszawa 2006, s. 273.

¹⁴ Tamże, s. 123

¹⁵ M. HUDZIK, *op. cit.*, s. 100-101.

¹⁶ *Nowy słownik języka polskiego PWN*, red. E. SOBAL, Warszawa 2003, s. 592, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 3 O-Q, red. E. DUBISZ, Warszawa 2003, s. 186.

okazania, nie ograniczając jej tylko do wykorzystania przez rozpoznającego zmysłu wzroku¹⁷.

Stanowisko A. Bojańczyka zostało także odrzucone przez A. Daniłowicz, która słusznie zauważa, iż czynność okazania głosu przeprowadzona z dochowaniem reguł określonych w art. 173 k.p.k. oraz rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 czerwca 2003 r. w sprawie warunków technicznych przeprowadzenia okazania mieści się w ramach okazania osoby, a sferą, która podlega ocenie osoby rozpoznającej nie jest wówczas wygląd zewnętrzny, lecz głos¹⁸.

Pogląd dopuszczający możliwość przeprowadzenia czynności okazania głosu na gruncie unormowania art. 173 k.p.k. przyjmowany jest także w orzecznictwie. Wskazać należy postanowienie Sądu Najwyższego z 26.V.2004 r. dotyczące tejże właśnie materii. W orzeczeniu tym Sąd Najwyższy zaprezentował pogląd, iż: „Rozpoznanie osoby na podstawie głosu jest czynnością prawnie dopuszczalną przez przepisy Kodeksu postępowania karnego, i jeżeli polega na identyfikacji głosu »okazywanego« osobie przesłuchiwanej w taki sposób, że ma ona rozpoznać ów głos i przez to tę osobę, po wysłuchaniu odpowiednich kwestii wypowiedzianych przez osoby okazywane, stanowi czynność okazania i podlega rygorom przewidzianym w art. 173. k.p.k., jest bowiem okazaniem tej osoby poprzez jej głos w celu rozpoznania”¹⁹.

Postanowienie to jest zgodne z linią orzecniczą przyjmowaną przez sądy powszechne²⁰. Stanowisko Sądu Najwyższego zaprezentowane powyżej należy uznać za słuszne, nie ma bowiem powodów, by negować przekonującą argumentację Sądu Najwyższego w odniesieniu do tej problematyki. Jak słusznie zauważa D. Karczmarska,

¹⁷ Por. M. HUDZIK, *op. cit.*, s. 100.

¹⁸ A. DANILEWICZ, *op. cit.*

¹⁹ Postanowienie SN z 26.V.2004 r., VKK 22/04, «OSNKW» 2004 z. 7-8, poz. 72.

²⁰ Zob. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 11 kwietnia 2001 r., II Aka 53/01, KZS 2001, nr 4, poz. 31, Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 15 kwietnia 1999 r., II Aka 54/99, OSA Lublin 2000, nr 3, poz. 20, Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 12 marca 2002 r., II Aka 39/2002, «Prokuratura i Prawo» dodatek z 2003 r. nr 3, poz. 32.

(w głosie aprobującej do tego orzeczenia) charakterystyka osoby nie jest zredukowana „wyłącznie do jej właściwości statycznych t.j. prozopologicznych cech wyglądu twarzy, postrzeganych za pomocą zmysłu wzroku. Na tę charakterystykę składają się także cechy dynamiczne, jak sposób poruszania się, głos lub zapach”²¹.

Należy opowiedzieć się za dopuszczalnością przeprowadzenia okazania głosu jako czynności mogącej prowadzić do identyfikacji danej osoby. I nie stoi to w sprzeczności z unormowaniem przyjętym w art. 173 k.p.k. Do identyfikacji bowiem może dojść na podstawie wszelkich śladów pamięciowych dotyczących jakichkolwiek spostrzeżeń odnoszących się do cech lub właściwości określonej osoby i bez znaczenia pozostaje okoliczność, czy ślady te utrwalone zostały na podstawie zmysłu wzroku, słuchu, smaku, czy dotyku²².

Nie można wykluczyć sytuacji, że głos będzie jedyną cechą, która udało się zapamiętać świadkowi zdarzenia, stanowiącego przestępstwo i tylko na tej podstawie będzie on mógł zidentyfikować sprawcę. Odrzucenie możliwości dokonania identyfikacji w oparciu o głos wiązałoby się więc z niemożnością podjęcia próby rozpoznania. Przyjąć należy zatem, że wszelkie cechy charakteryzujące osobę, bądź jej wizerunek, mogą stanowić przedmiot okazania bez względu na rodzaj zmysłu zaangażowanego w proces ich zapamiętania i rozpoznania. Okazywać można zarówno oskarżonego (art. 74 § 2 pkt 1 k.p.k.) jak i osobę podejrzaną (art. 308).

Zawężanie możliwości identyfikacji do śladów pamięciowych utrwalonych za pomocą zmysłu wzroku byłoby dalece idącym ograniczeniem, nie znajdującym podstaw w regulacji ustawowej. Jeżeli potraktujemy głos, jego brzmienie i barwę jako pewną charakterystyczną cechę danej jednostki i ta właśnie cecha w konkretnym przypadku pozwala na dokonanie identyfikacji, to nie mam powodów, by takie rozpoznanie odrzucać. Brak jest bowiem przepisu, który dokonywałby kategoryzacji cech osobniczych na te, które można wykorzy-

²¹ D. KARCZMARSKA, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 26 maja 2004 r.* (V KK 22/04), «WPP 2005» nr 3, s. 140.

²² Por. M. HUDZIK, *op. cit.*, s. 100.

stać do identyfikacji podczas okazania i na te, których wówczas nie należy brać pod uwagę.

Czynność okazania głosu, jako szczególna forma przesłuchania zachowuje cechy właściwe dla czynności odbierania oświadczeń dowodowych od przesłuchiwanej osoby. Podczas czynności przesłuchania wykorzystujemy wszelkie zapamiętane przez świadka szczegóły i spostrzeżenia, odnoszące się do okoliczności, które mogą mieć istotne znaczenie w danej sprawie. Nie ma także nakazu, aby ten werbalny przekaz utrwalonych w pamięci świadka spostrzeżeń odnoszących się do osoby sprawcy dotyczył wyłącznie cech związanych z jego wyglądem. Wszelkie bowiem spostrzeżenia dotyczące sprawcy mogą się okazać przydatne w trakcie ustalania okoliczności zdarzenia. A zatem jeśli podczas „zwykłego” przesłuchania wykorzystywane są różnego rodzaju spostrzeżenia świadka, prowadzące do indywidualizacji sprawcy, to nie ma powodów, aby podczas okazania, będącego odmianą przesłuchania ich zakres ograniczać, wyłączając głos. Jak trafnie wskazuje D. Karczmarska: „Skoro bowiem świadek dysponuje wiedzą na temat osoby sprawcy przestępstwa, to w myśl zasady dokonywania ustaleń faktycznych zgodnych z prawdą należy tę wiedzę dowodowo wykorzystać. (...) cechy głosu z trudem poddają się werbalnemu opisowi, dlatego ich odtwarzanie powinno przybierać postać rozpoznawania; zatem najbardziej właściwą formą wykorzystania spostrzeżeń świadka dotyczących głosu sprawcy przestępstwa jest okazanie”²³.

Zupełnie inną kwestią jest problematyka wiarygodności takiego dowodu, z uwagi chociażby na możliwości zmiany lub zniekształcenia głosu na skutek choroby, czy innych zaburzeń, bądź zamierzonego naśladowania głosu innej osoby podczas czynności okazania, przez osobę okazywaną, w celu wprowadzenia w błąd.

Można się oczywiście zastanawiać, czy możliwe jest również przeprowadzenie okazania głosu w formie pośredniej, a więc wykorzystując jakiś nośnik, na którym został zarejestrowany głos danej osoby. Wydaje się, iż tego typu zapisy powinny być raczej poddawanie ekspertyzie fonoskopijnej celem porównania.

²³ D. KARCZMARSKA, *op. cit.*, s. 142.

Inna problematyczna kwestia wyłaniająca się na płaszczyźnie rozważań dotyczących okazania głosu związana jest z samym przebiegiem tej czynności i warunkami jej przeprowadzenia. Należy przyjąć, iż okazanie głosu podlega takim samym rygorom taktycznym i procesowym, jak inne rodzaje okazań²⁴, natomiast odrębności wynikające ze specyfiki tego rodzaju okazania powinny pozostawać w zgodzie z wymogami zawartymi we wspomnianym już wyżej rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości, regulującym kwestie dotyczące warunków technicznych przeprowadzenia okazania.

Podsumowując, za trafny należy uznać pogląd, iż na gruncie unormowań kodeksu postępowania karnego przeprowadzenie czynności okazania głosu stanowi czynność prawnie dopuszczalną. I chociaż ustawodawca kwestii dopuszczalności dokonania okazania, którego przedmiotem jest głos nie reguluje *expressis verbis*, to jednak w art. 74 § 4 k.p.k. nakazuje, aby gromadzenie, utrwalanie i analiza materiału dowodowego dokonywane były z uwzględnieniem aktualnej wiedzy kryminalistycznej. Zgodnie z tą wiedzą, ludzki głos pozwala na indywidualizację jednostki podobnie jak inne cechy dotyczące jego wyglądu. Nie istnieją zatem powody generujące konieczność ograniczania czynności okazania do wykorzystania przez osobę rozpoznającą wyłącznie zmysłu wzroku.

ADMISSIBILITY OF THE PRESENTATION OF THE SPEECH IN LIGHT OF CURRENT LEGAL REGULATION

Summary

The article discusses the issues concerning the presentation of the speech. This issues is quite seldom discussed in the literature. The basic problem with the presentation of the speech concerns the legal basis to carry out this action. The article presents also the definition and the types of the presentation. Considerations are concentrated on giving of answer on question, if the presentation of the speech is admissible in light of current legal regulation.

²⁴ M. CIARKA, *op. cit.*, s. 136.